

Materijalizam kao književni motiv u Balzacovu romanu Otac Goriot

Živković, Tena

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:195812>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Prijediplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i engleskoga jezika i
književnosti

Tena Živković

**Materijalizam kao književni motiv u Balzacovu romanu *Otac
Goriot***

Završni rad

Mentorica: izv. prof. dr.sc. Tina Varga Oswald

Osijek, 2023.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Prijediplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i engleskoga jezika i
književnosti

Tena Živković

**Materijalizam kao književni motiv u Balzacovu romanu *Otac
Goriot***

Završni rad

Humanističke znanosti, polje filologija, grana teorija i povijest književnosti

Mentorica: izv. prof. dr.sc. Tina Varga Oswald

Osijek, 2023.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napisao/napisala te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s navođenjem izvora odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan/suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, _12.9.2023_____

Jana Žinković, 0122237442_____
Ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Pregled francuskog realizma	3
2.1. <i>Položaj Honoréa de Balzaca u francuskome realizmu</i>	4
3. Pojam materijalizma u realizmu	5
3.1. <i>Pojam realističkog materijalizma u filozofiji</i>	5
3.2. <i>Pojam realističkog materijalizma u književnosti</i>	7
4. Materijalizam u romanu <i>Otac Goriot</i> Honoréa de Balzaca	9
4.1. <i>Materijalizam u opisu prostora</i>	10
4.2. <i>Materijalizam u karakterizaciji likova</i>	12
4.3. <i>Materijalizam u moralnim postupcima</i>	14
4.4. <i>Materijalizam kao društvena norma</i>	16
4.5. <i>Motivi materijalizma u romanu</i>	19
5. Zaključak	21
6. Literatura	23

Sažetak

U ovome radu analiziran je pojam materijalizma te njegov utjecaj na ponašanje likova te prikaz prostora u romanu Honoré de Balzaca *Otac Goriot*. Analizom pojma materijalizma u filozofiji uočen je njegov utjecaj na književnost. Glavni je cilj ovoga istraživanja ustanoviti što više primjera upotrebe motiva materijalizma u realizmu. Utjecaj materijalizma promatran je u realističnim opisima likova, prostora, moralnih postupaka, društva, te motiva. Svrha je rada bila istražiti može li materijalizam utjecati na karakterizaciju likova te može li on odrediti čitavu osobnost određenoga lika. Uočavanjem polarizacije likova, realističnim prikazom prostora, zanimanja te postupaka i tipizacijom likova došlo se do konačnoga zaključka kako materijalizam izrazito utječe na realizam i njegova obilježja.

Ključne riječi: otac Goriot, Honoré de Balzac, materijalizam, realizam

1. Uvod

Balzacov je roman *Otac Goriot* napisan u vrijeme realizma te se smatra jednim od najznačajnijih realističkih romana ikada. Balzac je tako dobio i titulu osnivatelja francuskog, ali i europskog realizma. Njegove se tehnike pripovijedanja i opisivanja likova mogu smatrati i inovacijom jer se nikada prije nije s tolikom realnošću prikazivala slika društva. Zbog te se tvrdnje smatra da je sam Balzac opisao i predstavio više od dvije tisuće različitih vrsta ljudi toga vremena.

Realizam je književno razdoblje koje inzistira na istini, kakva god ona bila. U filozofiji se pojam realizma počinje znatnije proučavati stoljeće prije nego što je realizam u književnosti nastupio na scenu. Za pojam se realizma, bilo književnoga ili filozofskoga usko veže i pojam materijalizma koji je glavna os ovoga istraživačkoga rada. Materijalizam je osobina koja je skoro pa urođena svima, ali postoji razlika u ljudima koji ga prakticiraju, to jest žude za njime i onih koji ga uspiju suzdržati. Filozofija se s posebnom pažnjom dotiče ovoga pojma te je on sam bio aktualan u skoro svim razdobljima razvoja filozofije.

Materijalizam je tako jedan od najznačajnijih elemenata pripadnika visokog društva, odnosno aristokracije. U romanu se tako i navodi da je pariško društvo očekivalo samo dijamante i raskošne haljine te da se time jedino i mogao popraviti ugled koji je uprljan. Upoznavanjem svakog od stanara pansiona Vauquer i laganim uvođenjem u njihove tajne i duboke želje autor nastoji što prirodnije uvesti u radnju koja u svojoj srži sadrži motiv materijalizma.

U ovome će se radu tako napraviti detaljna analiza toga motiva u romanu *Otac Goriot* te će se na taj pojam gledati s pojma filozofije, nešto što će u dubinskoj analizi biti objašnjeno. Analiza će se provesti kroz određena potpoglavlja koja se baziraju na materijalizmu. Analizirati će se tako prostor i svi načini kroz koje autor prikazuje želju za raskoši. Nadalje će se analizirati i likovi te njihova predodređenost materijalističkim tendencijama, a uz to će se i njihovi postupci staviti u fokus te će se prikazati kako se materijalizam ostvaruje u konačnici. Opsežnom će se analizom tako prikazati i društveno uređenje te pripadajući materijalistički motivi.

Takvo raslojavanje analize nastoji dokazati da se materijalizam može pojaviti i u onim ljudima koji misle da nisu sposobni tako se osjećati, ali i dokazati da Balzac prikazuje likove koji su polarizirani i predstavljaju dva različita poriva prema materijalizmu. Otac je Goriot lik

koji najbolje prikazuje što nemar i materijalizam mogu napraviti te će se njegovim likom rezultati, to jest posljedice ovakvoga ponašanja najbolje i najbolnije prikazati. Empatija je jedan od najznačajnijih osjećaja pri čitanju i analizi ovoga romana i bez nje se ne mogu shvatiti potpuni učinci materijalizma na okolinu. Primjerima će se iz teksta i prikazivanjem svih nositelja ovoga motiva nastojati analizu potkrijepiti i dokazima.

2. Pregled francuskog realizma

Realizam se kao književni pokret pojavljuje tek početkom 19. stoljeća, dok se isti u filozofiji spominje već u prethodnom stoljeću. Prema Hrvatskoj enciklopediji realizam se definira kao: „stilska epoha koja je obilježila drugu polovicu XIX. st. U povijesnom slijedu književnih epoha javio se nakon romantizma, a zamijenio ga je modernizam, no kao ahistorijski pojam označuje svaku književnost koja inzistira na uvjerljivu odnosu prema zbilji, pa je ponovno uveden u okvirima tzv. socijalističkoga realizma 1930-ih, ali i u suvremenijim, postmodernističkim inačicama realističkoga načina književnog oblikovanja poput tzv. stvarnosne proze“ (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje)¹.

Stilska obilježja povezana su s „pasivnim stavom pisca pred pojavnim svijetom, odricanjem i zatamljivanjem vlastite ličnosti koje će imati kao protutežu svjestan rad na samom procesu pisanja. Paradoks estetike realizma je u tome da se piščevo povlačenje pred predmetom nadoknađuje raskošnim bujanjem oblika. (...) Po riječima Rolanda Barthesa, realističko pisanje je „kombinacija formalnih znakova književnosti i znakova stvarnosti-„istinitih“ dokumenata, pučkog jezika, rugobe“ (Vidan i sur., 1982: 499). Darrow tako tvrdi da: „kada ljepota realizma bude istinski spoznata, čitat će se knjiga, ili promatrati umjetničko djelo, i u svjetlu svega što se zna o životu, pitati je li slika koju autor ili slikar stvara za druge je poput slike koja se rađa iz svijesti koja pokreće dušu i iskustva koja tjeraju na spoznaju“ (Darrow, 1899: 8)².

Solar ističe da se „za razliku od neposrednog izricanja subjektivnih dojmova i raspoloženja, koje dominira u romantizmu, realizam zalaže za objektivnost i uvjerljivost prikazivanja, izuzetne likove koji djeluju u izuzetnim okolnostima zamjenjuje prosječnim ljudima koji djeluju u svagdašnjici, romantičarskom oduševljenju, maštovitosti i sklonosti prema tajanstvenom suprotstavlja nepristranu kritičku analizu, opisivanje činjenične stvarnosti i razotkrivanje zakonitosti društvenog života“ (Solar, 2005: 162). Roman je tako postao najodabranija književna vrsta, dok se tolerira i pisanje novela i drama. Pjesništvo je tada bilo zapostavljeno jer se smatralo da nije dovoljno prikazati stvarnost u stihovima. Solar tako navodi da „roman u realizmu nije samo vrhunski cijenjena vrsta, poput tragedije u klasicizmu, nego se gotovo sve osobine realizma mogu iščitati samo iz romana. Tako je na poeziju to gotovo pa i nemoguće napraviti“ (Solar, 2005: 163).

¹ realizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 23. 11. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52108>

² Vlastiti prijevod s engleskog jezika.

Povjesničari književnosti zbog toga su specifičnog vrsnog sustava realizam nazvali „posljednjom konzistentnom epohom“ europske književnosti, gdje doista jasno prevladava jedan određeni stil i jedna jedinstvena poetika“ (Solar, 2003: 224). Jedni su od najznačajnijih predstavnika svjetskog realizma Stendhal te Gustave Flaubert. Nije teško za zaključiti da nekolicina predstavnika realizma zapravo potiče iz Francuske koja se smatra kolijevkom realizma. Šafranek tvrdi kako „nitko sigurno nije u „romantičnom stoljeću“ iskazao stvarnost na način Balzaca (...) te je on, zajedno sa Stendhalom tvorac klasičnog romana“ (Vidan i sur., 1982:472).

2.1. Položaj Honoréa de Balzaca u francuskome realizmu

Honoré de Balzac smatra se duhovnim začetnikom europskog realizma napisavši više od stotinu izrazito realističkih romana. Rođen je u Toursu, 20. svibnja 1799., a umro u Parizu, 18. kolovoza 1850. godine. Rođen je u malograđanskoj obitelji kao sin južnjaka sa sela i Parižanke iz trgovačke kuće. Nakon školovanja u koledžu, u kojem je bio jedan od najgorih učenika, u Parizu završava pravo. Mladi Balzac nije se ni s čime isticao među svojim kolegama studentima. Literarne sklonosti, koje je pokazivao još kao dvanaestogodišnjak, nitko nije uzimao za ozbiljno. Kao dvanaestogodišnjak Balzac se odlučuje posvetiti književnosti, iako ga roditelji svim silama žele odvratiti od te pustolovine. Nekoliko godina uporno piše i objavljuje romane pod tuđim imenom, bavi se izdavaštvom i tiskarstvom i napokon napušta poduzetništvo s golemim dugovima koji će ga proganjati sve do smrti (Belčić, 2005: 238).

Balzac je najpoznatiji po svojem ciklusu *Ljudska komedija*, koji svojim imenom i izvedbom podsjeća na Danteovu *Božanstvenu komediju*. Tim je, nažalost nedovršenim, ciklusom nastojao prikazati vlastitu stvarnost, to jest sliku francuskog društva s početka 19. stoljeća. Kao i kod Dantea ciklus je podijeljen na tri dijela. Prva je skupina tekstova nazvana *Analitički studiji* i bavi se osnovnim načelima koja upravljaju ljudskom egzistencijom. Druga je pak skupina nazvana *Filozofski studiji* te istražuje okolnosti koje određuju čovjekovo ponašanje, dok se na kraju s trećim dijelom nazvanim *Studije društvenog života* opisuje učinak tih okolnosti te prizori privatnog, provincijskog, vojničkog i seoskog života (Vidan i sur., 1982: 470). Taj mu je ciklus tekstova ostvario značajan položaj u francuskoj, a svakako i svjetskoj književnosti.

3. Pojam materijalizma u realizmu

Materijalizam je izrazito filozofski pojam koji se može definirati kao filozofski nazor prema kojemu je materija temelj sveukupne zbiljnosti, dok su mišljenje i svijest njezini proizvodi, odnosno oblici njezina pojavljivanja; mišljenje, životni stav ili stajalište koji u središte ljudskih pobuda stavlja interes za materijalna dobra (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje)³. Ukratko rečeno materijalizam se odnosi na sva ona razmišljanja prema kojima je materija temeljna zbilja od koje sve proizlazi. Materijalizam je tako opreka idealizmu, a u metafizici je opreka spiritualizmu. Među glavnim predstavnicima ističu se, u antici, Heraklit, Demokrit, Epikur i Lukrecije, a u novom vijeku, Th. Hobbes, D. Diderot, Cl. Helvetius, Holbach, J. La Mettrie, L. Feuerbach, K. Marx, F. Engels i drugi (Proleksis enciklopedija, mrežno izdanje)⁴.

Postoje različiti tipovi materijalizma: kozmološki materijalizam prema kojem je sve u svijetu i prirodi podvrgnuto fizikalnom procesu i razvoju (evolucija); psihološki materijalizam svodi ljudski duševni život na psihičke procese koji se odvijaju u mozgu; etički materijalizam ne prihvaća transcendentne moralne norme; historijski materijalizam prema kojem čovjekov društveni život i povijesna zbivanja određuju ekonomski odnosi; te na kraju dijalektički materijalizam koji zamišlja materiju kao temelj stvarnosti u neprestanoj mijeni i razvoju, zasniva se na Hegelovoj dijalektici, začetnik mu je K. Marx, a razradili su ga Engels i V. I. Lenjin i pretvorili u svjetonazor. Postoje i drugi tipovi materijalizma, kao što su mehanički, vulgarni materijalizam i tako dalje. Gledajući pak s praktičnog stajališta, takozvani praktični je materijalizam životni stav koji u središte ljudskih pobuda stavlja interes za materijalna dobra (Proleksis enciklopedija, mrežno izdanje)⁵.

3.1. Pojam realističkog materijalizma u filozofiji

Lemke navodi kako je „materijalistička misao uvijek imala važnu kritičku ulogu u osporavanju različitih verzija idealizma i spiritualizma, njezin je utjecaj daleko nadilazio akademske rasprave. Ne samo da je označavao poziciju u filozofskom sporu, već je također zauzimao istaknuto mjesto u popularnom diskursu. Kako u svijetu teorije tako i u zdravom razumu, 'materijalisti' su uživali lošu reputaciju. Stoljećima su ih smatrali ljudima upitnog

³ materijalizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 23. 11. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=39405>

⁴ <https://proleksis.lzmk.hr/36657/> pristupljeno 23.11.2022.

⁵ <https://proleksis.lzmk.hr/36657/> pristupljeno 23.11.2022.

karaktera koji ne vjeruju u Boga, drže se sumnjivog morala i izražavaju opasne misli: “zla sekta” (“schlimme Sekte”) kako je to napisala važna njemačka enciklopedija u 18. stoljeću“ (Lemke, 2015:1)⁶. Nadalje vrijedi napomenuti da je Windelband u svojoj *Povijesti filozofije* naveo da „ovaj materijalizam, koji je ustvari prava baština i idejni nastavak progresivnog razvoja filozofske misli, vodi svoje direktno porijeklo od isto tako velikih građanskih mislilaca, Helvetiusa, Diderota, Holbacha i Feuerbacha koji su isto tako bili tipični predstavnici građanske klase kao i Kant, samo revolucionarniji zbog svojih specifičnih prilika, i koji su isto tako odlučno, dapače i odlučnije vojevali protiv stare metafizike i dogmatskog racionalizma, ali i protiv idealističkog i religioznog misticizma“ (Windelband, 1988: 8).

Materijalizam se u jednu stranu smatrao dobrim filozofskim razmatranjem jer je proturječio normama i crkvenim uvjerenjima, ali je s druge strane postojala i negativna grana materijalizma, takozvani dijalektički materijalizam koji je bio temelj sovjetskome režimu. Windelband tako navodi da je „ta materijalistička dijalektika bila već filozofski izraz novih društvenih snaga, koje tokom daljnje povijesti građanstva postaju njezina glavna antiteza. Radnička klasa i socijalizam stupaju u zrelu fazu svoga povijesnog života. U cjelini, prema tome, progresivni razvoj filozofije mogao je dakle ići samo daljnjim izgrađivanjem materijalizma i materijalističke dijalektike, koja je jedina bila u stanju dovesti u sklad filozofiju s bujnim razvojem posebne naučne misli i čovjeka uopće. (...) idejni predstavnici građanske klase nužno su bili negativno usmjereni prema tom višem obliku filozofskog materijalizma“ (Windelband, 1988: 9).

Nadalje je za materijalizam važno napomenuti da „poseban karakter materijalizma, i ono što mu jedino daje vrijednost, jest njegova rigorozna otvorenost na fizičke dokaze. Poanta je zanimljivo upitna u Chomskyjevoj primjedbi: 'Mi možemo, međutim, biti prilično sigurni da će postojati fizičko objašnjenje za pojavu o kojoj je riječ, ako oni se uopće mogu objasniti, iz nezanimljivog terminološkog razloga, naime da će pojam “fizičkog objašnjenja” bez sumnje biti prošireno kako bi uključilo sve što se otkrije u ovoj domeni, točno onako kako je proširena da bi se prilagodila gravitacijskim i elektromagnetskim silama, česticama bez mase, te brojnim drugi entitetima i procesima koji bi uvrijedili zdrav razum ranijih generacija“ (Williams, 2005: 87).⁷

⁶ Vlastiti prijevod s engleskog jezika.

⁷ Vlastiti prijevod s engleskog jezika.

Materijalizam je tako jedan od najvažnijih dijelova realističke filozofije te se smatra da se fizičkim dokazima najbolje može dokazati njegovo postojanje. Nadalje se navodi da su se najveći i najznačajniji umovi čovječanstva često okretali tezama materijalizma pri odabiranju vlastitog životnog puta. Materijalizam se tako ne može ostvariti bez realizma niti se realizam može ostvariti bez njega.

3.2. Pojam realističkog materijalizma u književnosti

Nakon pomne analize pojma materijalizma tijekom povijesnog razvoja filozofije, vrijedi se prebaciti na pregled pojma materijalizma u književnosti i realizmu. Hrvatska enciklopedija navodi da je realizam u filozofiji „tumačenje i promatranje svijeta i života usmjereno na stvarne, praktične, prisutne pojave i probleme. Izraz se u filozofiji javlja u različitim pa i suprotnim značenjima. Kao opće filozofsko usmjerenje realizam označuje skup naučavanja koja u različitim verzijama drže da je stvarnost neovisna o mišljenju te da mu je pretpostavljena. U tom smislu realizam je širi pojam koji uključuje i materijalizam, a suprotan je idealizmu. No, realizmom se često označuje i Platonova idealistička ontologija, koja uspostavlja realnu opstojnost svijeta idejâ. Realizam je i u skolastici, suprotno nominalizmu, idealističko naučavanje po kojem opći pojmovi (lat. *universalia*) realno postoje prije pojedinačnih stvari (lat. *ante res*) kao vječne ideje u Bogu i kao prirodene ideje u ljudskom duhu“ (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje)⁸. Darrow tvrdi da „pravi realist ne može obožavati osvjetljeno svetište moći, niti svoje darove mijenjati za zlato. Umjetničkim okom vidi svijet točno onakvim kakav jest i priča priču vjernu životu. On suosjeća sa svakim srcem koje kuca, inače ih ne bi mogao slikati kao on“ (Darrow, 1899: 21)⁹

Gledajući na pojam realizma u književnosti, koji je također kao i u filozofiji uporan pri iznošenju stvarnih i uvjerljivih činjenica, može se zaključiti da je materijalizam jedan od učestalijih motiva u navedenom razdoblju. Odveć je utvrđeno da realističko djelo nastoji prikazati društvenu stvarnost imala ona vrline ili mane te se za to koristi antagonizmom, tipizacijom, polarizacijom te psihološkom karakterizacijom likova. Građanstvo se smatralo pohlepno i skoro je uvijek prikazivalo negativne karakteristike za razliku od malograđana koji su imali etički pogodne karakteristike. Pojava materijalizma u realističkoj književnosti

⁸ realizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 23. 11. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52108>

⁹ Vlastiti prijevod s engleskog jezika.

tako nije nikakav proizvod mašte nego prikaz stvarnosti. Likove koji teže materijalističkome najčešće prati zla sudbina te na kraju završe onako kako su i živjeli.

4. Materijalizam u romanu *Otac Goriot* Honoréa de Balzaca

Smatra se da je Balzac svoju ideju za stvaranjem *Ljudske komedije*, zbirke koja opisuje propadanje feudalizma i kaotiziranje društvenih odnosa na razmeđu epoha, započeo upravo romanom *Otac Goriot*. Maurois tako tvrdi da „cijela Francuska dopijeva kroz njegovu *Ljudsku komediju*: pokrajine s političkim intrigama, oholim potištenim aristokratima, škrcima genija, lokalnim muzama, čije strasti tinjaju u tišini; Pariz, prekriven tračevima, damama lakih vrlina, bankarima, divnim i opasnim ženama svijeta, trgovcima, sucima, liječnicima, lopovima. Kao katolik i monarhist, Balzac je vjerovao da demonstrira potrebu za moralnom i političkom tradicijom prikazujući incidente do kojih će doći zbog strasti kada pojedinac bude prepušten sam sebi. On jasno daje do znanja da vladavina Louisa Philippea nije bilo doba moralne veličine. Nije bilo duboke vjere, vjerske ili političke, samo bjesomučna utrka za poslovima, moći i bogatstvom. Industrijska revolucija bila je u punom zamahu s pratećim *laissez-faireom*, što je isto tako društvena neodgovornost. Ova buržoazija, posebno u tekstilu i bankarstvu, poprimala je oblik novog feudalizma; u tim su se velikim obiteljima direktorska mjesta prenosila s oca na sina, a dobrostojeći su ljudi za vrijeme vladavine Louisa-Philippea vjerovali isto tako naivno kao prije aristokracija u svoja prava vladajuće klase. Ovo kapetansko upravljanje industrijom po božanskom pravu imalo je svoje vrline: bilo je teško raditi, ponekad čak i milosrdno, ali je to milosrđe ostalo snishodljivo i svelo se na loše prikriveni osnovni egoizam“ (Maurois, 1950:384)¹⁰. Balzac se tako slovi jednim od važnijih povjesničara tadašnjega doba.

Roman nije prvi po redu u zbirci, ali je služio kao prvi dio slagalice koji je Balzacu trebao da se upusti na ovo putovanje. Nadalje je poznato da je roman napisan u četrdeset dana te da je s tim brzim uspjehom Balzac dobio samo vjetar u leđa (Detoni- Dujmić, 2004: 435). *Ljudska je komedija* trebala biti utemeljena na usporedbi između „ljudskog roda i životinjskog svijeta“. Pošao je od uvjerenja da u pogledu odnosa između vrsta, ili podvrsta, i ambijenta postoje očigledne analogije koje dopuštaju da se dvije velike kategorije živih bića promatraju komparativno (Žmegač, 1987: 177). Lukacs navodi da je „Balzac baš zbog dubine svog realizma tako daleko od fotografiranja prosječne stvarnosti. Zato tražiti ljude koji su tobože bili „modeli“ za Balzacove ličnosti– trud je uzaludan i jalov. Ti likovi su istiniti zato što su tipovi, a ne pojedinačni portreti, pogotovo ne fotografije. Realistički likovi Balzacovi uopće su oslobođeni svake romantičarske primjese, ali zgusnut sadržaj i bez ikakvog

¹⁰ Vlastiti prijevod s engleskog jezika.

romantičarskog dodatka daje cijeloj slici mračnu i jezivu fantastičnost“ (Lukacs, 1947: 63). Lukacsovi navodi da je realističnost likova skoro pa i zastrašujuća i fantastična potvrđuju prošle navode kojima je izjavljeno da je Balzacovo pero pisalo samo ono što je sam autor mogao vidjeti u svojoj okolini i da nije tome pridodavao nijednu lažnu odliku.

Roman tako započinje realističnim opisom pansiona gospođe Vauquer te se opisuju i svi stanari. Najviše se tako govori o ocu Goriotu koji je bivši proizvođač tjestenine te je na početku bio u najskupljem pansionu, a sada je u najsiromašnijoj sobi. Drugi stanari misle da novce troši na žene, ali ubrzo će shvatiti da ga njegove kćeri iskorištavaju. Drugi je najznačajniji lik Rastignac koji je došao u Pariz postati dijelom otmjenoga društva i pomoći obitelji. Preko svoje bogate tete upoznaje Goriotovu kćer Anastasie koja ga ubrzo otjera kad shvati da zna njenog oca. Rastignac zatim upozna i Delphine, Goriotovu drugu kćer s kojom stupa u vezu. Njima Goriot zadnjim novcima kupi stan kako bi mogli živjeti dalje od njena muža koji je također iskorištavao oca. Kćeri su pod velikim utjecajem društva te kada dođe vrijeme za raskošni bal one ostave umirućega oca te se odlaze pokazati. Otac tako umire uz Rastignaca te se kćeri ne pojavljuju niti na sprovodu.

Balzac je ovim romanom nastojao prikazati francusko društvo točno onakvima kakvi oni jesu, pohlepni i neobzirni. Kroz nadolazeća potpoglavlja pokušat će se prikazati materijalizam kao glavni motiv u navedenome romanu te će se dokazati postojanje materijalizam u prostoru, likovima, postupcima, društvu, motivima. Njegov je roman izrazito povezan s razdobljem realizma te služi kao vrijedan podsjetnik na tadašnje društvo. Ispreplitanje filozofskoga pojma materijalizma u realističko djelo pomaže pri prenošenju poruka koje su se nastojale prikazati. Detaljnom analizom navedenih pojmova pokušat će se prikazati utjecaj materijalizma na jedno od najvažnijih realističkih djela francuske književnosti.

4.1. Materijalizam u opisu prostora

Prostorom je Balzac odlučio realistički prikazati kako materijalizam može utjecati i na vizualni aspekt francuskoga društva. Opisi su prostora dugački i iznimno opširni te se opisuje svaka sitnica. Važno je bilo čitatelju nacrtati što određeni likovi vide svakodnevno. Prostorni je materijalizam tako sakriven u opisima pansiona gospođe Vauquer, sobama koje se nalaze u njemu te interijerom bala na koji su kćeri otišle dok im je otac bio na samrti.

Na samom se početku romana opisuje izgled pansiona gospođe Vauquer te ga Balzac prikazuje do zadnjeg detalja: “prednja strana pansiona okrenuta je malom vrtu, tako da zgrada pod pravim kutom izlazi na Ulicu Neuve-Sainte-Genevieve, gdje izgleda kao presječena u svojoj dubini. Uzduž ove fasade, između kuće i vrta, nalazi se jarak ispunjen šljunkom, širok jedan hvat, a kraj njega aleja posuta pijeskom, po čijim su rubovima postavljene velike plave i bijele porculanske vaze s geranijama, oleandrima i mogranjima. U ovu aleju ulazi se kroz široka vrata iznad kojih se nalazi ploča s natpisom PANSION VAUQUER“ (Balzac, 1996:21). Vauquerin je pansion dokaz da su postojala različita mjesta gdje su se ljudi različitih staleža mogli nalaziti i sukobljavati. Polarizacija je društvenih statusa tako izrazito naznačena, a materijalizam se navedenoga prostora ostvaruje njegovim raskošnim apartmanima u kojima jedino bogati mogu obitavati te se mogu hvaliti pred siromašnijim stanarima.

Gospođa Vauquer vlasnica je pansiona i dugogodišnja udovica koja želi pronaći novoga muža. Svoje je sobe rasporedila po tome koliko njeni stanari imaju novaca te se po tome samo društvo i prikazuje. Otac je Goriot tako jedno vrijeme bio u najraskošnijem apartmanu te je polako silazio u onaj gdje ni posluga ne bi živjela da mora, sve zbog svoje djece. Vauquer se tako jedno vrijeme udvarala i ocu Goriotu koji to nije shvaćao tako nego je smatrao da mu ona želi praviti društvo i slušati njegove probleme. Goriot umire kada mu ponestane novca te kada je svjestan neuzvrćene ljubavi, a njegov pansion uzimaju oni koji imaju najmanje novaca. Polanščak tako potvrđuje kako „nije teško razumjeti izjavu Jean-Jacquesa Ampera, povjesničara i akademika: „Kad pročitam takve stvari, uvijek imam utisak da moram oprati ruke i očetkati odijelo“– što je najveća pohvala koju može zaželjeti jedan realistički pisac, premda Balzac nadmašuje realizam“ (Polanščak, 1972: 76).

Rastignac nije mario za prostor gdje je obitavao te je uspostavio vezu s ocem Goriotom zbog toga. On je veza između simboličkih odvojenih obala u Parizu, posrednik između različitih svjetova, metafora povezivanja suprotnosti, spoj razuma i osjećaja (Detoni- Dujmić, 2004: 435). Prikaz je tako materijalizma u prostoru vidljiv kroz raspored soba i njihove raskoši prema stanarima, ali je još jedan događaj u romanu značajan. Naime, izgled interijera bala na koji su Delphine i Anastasie otišle pa tako nisu stigle na samrtnu postelju oca savršen je prikaz toga kako je materijalizam važniji od obitelji i morala. Sam je taj bal prikaz raskoši koja je uspoređena sa smrtni na kojoj je otac Goriot: „Najljepše Parižanke unosile su živost u salone i svojim haljinama i svojim osmijesima. Najotmjereniji ljudi s dvora, ambasadori, ministri, razni slavni ljudi, pretrpani križevima Legije časti, medaljama, raznobojnim

lentama, tiskali su se oko vikontese. Orkestar je svirao pod pozlaćenim svodovima palače, koja je bila pusta za ovu kraljicu. Gospođa de Beauseant stajala je ispred prvog salona i dočekivala svoje tobožnje prijatelje“ (Balzac, 1996: 215). Njegove se kćeri zabavljaju u raskoši dok je njihov otac u bijedi jer njegove jedine želje nema na vidiku, Rastignac tako na balu jedini vidi da „dijamanti dviju kćeri podsjećaju na bijednu postelju na kojoj leži otac Goriot“ (Balzac, 1996: 217). Bal je pretrpan materijalističkim elementima koje autor prikazuje kako bi dokazao da je vanjšina, najčešće ne onakva kakva je zapravo, važnija od onoga što osoba nosi u sebi. Rastignac upravo zato nije ni mogao duže ostati na balu jer je imao grižnju savjesti, dok su kćeri uživale u svoj pažnji koju su dobivale.

Balzac ne skriva svoje namjere u prikazivanju materijalističkoga pariškoga društva, a njihove prostore koristi kao glavno oružje protiv njih samih. Kroz prikaz očaravajućega pansiona i uvođenjem u poredak koji njegove sobe stvaraju kod stanara pokušao je dokazati kako jedan pansion može stvarati ogromnu polarizaciju među stanarima. Realističan prikaz njegova izgleda pomaže pri zamišljanju prostora kao izrazito materijalističkoga i napravljenoga prema toma da mu se drugi dive. Gospođa Vauquer eksterijer svoga pansiona drži savršenim te time dokazuje kako je i sama materijalistička i željna tuđih pohvala. Izgled interijera gdje se bal izvodio drugi je primjer Balzacova upravljanja prostorom pri prikazu materijalizma. Prostor je tako polariziran sa smrću oca Goriota te se time realističko umijeće polariziranja najbolje prikazuje. Kćeri su tipizirane tako što nisu htjele napustiti raskoš dok se Rastignac odmaknuo od materijalističkih tendencija.

4.2. Materijalizam u karakterizaciji likova

Likovi su glavni nositelji materijalizma u navedenom romanu te Balzac njihovo podrijetlo i karakteristike vješto unosi u radnju. Važno je bilo prikazati kako se materijalistička osoba ne rađa nego se postaje, što se najbolje prikazuje u određenim likovima i njihovim životnim situacijama. Likovi su izrazito poredbeni i za skoro svakoga postoji osoba koja pokazuje da dobro još uvijek postoji te likovi zbog toga mogu potvrditi realističko načelo tipičnosti. U potpoglavlju se razrađuju likovi kćeri te njihovi muževi, gospođa Vauquer te kako su oni uspoređeni s likom Rastignaca.

Goriotove su kćeri glavni antagonisti u romanu te se njihovi postupci žestoko kritiziraju i otvaraju mjesta empatiji u čitateljevu srcu. Goriot ima dvije kćeri, Anastasie de Restaud, koja je udana za grofa de Restauda te Delphinu de Nucigen, koja se udala za škrtog, ali i bogatog

bankara Nucigena. Kada su kćeri bile spremne za udaju, Goriot je napravio sve u svojoj moći da se obje udaju bogato i za onoga koga same žele. Njegova zamisao nije u potpunosti ispala sretno rješenje jer su ga zetovi izbacili iz kuća, ali i života njihovih odabranica: „ »Pa da, svojega oca, oca, jednoga oca,« nastavi vikontesa, »dobroga oca koji im je dao, kako se priča, svakoj po pet ili šest stotina tisuća franaka kako bi ih usrećio dobrom udajom, a sebi je ostavio samo osam do deset tisuća livri rente, vjerujući da će njegove kćeri ostati njegove kćeri, da je kod njih stvorio sebi dvije budućnosti, dvije kuće u kojima će biti voljen i mažen. U dvije godine, zetovi su ga otjerali iz svoje blizine kao posljednjeg bijednika(...)«“ (Balzac, 1996: 68). Dominantnost se tako Goriotovih kćeri može shvatiti kao odlika materijalizma, za koju Williams tvrdi: „kako se potrebna količina djelotvorne dominacije širi isti se postupci mogu vidjeti u dominantnim kulturama“ (Williams, 2012: 29).

Nakon udaje u visoko društvo kćeri su ubrzo zaboravile na oca koji ih je podržavao dok nisu bile nitko niti su imale novaca. Ulaskom u otmjeno društvo osobine koje su im nametnute od roditelja lako su zaboravljene te one postaju materijalističke i željne pažnje. Pariško je društvo okrutno i nema obzira prema ljudima koji nisu isti kao oni te su kćeri morale napustiti sve što su smatrale moralnim kako bi mogle uživati u onome što su oduvijek željele, bogatstvu i slavi. Nemoralnost Goriotovih kćeri može se uvidjeti i u njihovim brojnim avanturama i prevarama s drugim muškarcima koji nisu njihovi muževi. Rastignac je tako bio jedan od potencijalnih udvaratelja Anastasie, a Delphinin je i postao.

Likovi koji su prikazani kao glavni antagonisti ocu Goriotu najčešće imaju zanimanja koja su povezana s novcem i iskorištavanjem istoga. Najbolji je tako primjer Delphinin muž, bankar Nuncigen. U prethodnim je poglavljima objašnjeno što je on točno radio ocu Goriotu te kako je varao ljude zbog toga što je imao novac i poziciju da to radi. Anastasienin je muž grof te je on također iznimno hladna i nepoštena osoba koja bi trebala biti uzor i prikaz plave krvi u tadašnjem Parizu. Njegova se hladnoća najbolje prikazuje po njegovim komentarima na oca Goriota: „gospodine, odgovori mu hladno grof de Restaud, mogli ste primijetiti da ne marim mnogo za gospodina Goriota. On je iskvario gospođu de Restaud, unesrećio mene i narušio moj domaći mir. Meni je svejedno da li će on umrijeti ili živjeti“ (Balzac, 1996: 231). Još je jedno zanimanje prikaz materijalizma u romanu, a to je ono trgovca Vautrina, koji se na kraju ispostavio kao zločinac. Njegova je narav bila izrazito pohlepna i nemarna. Pretvarao se da je trgovac i time ljudima stvarao lažne nade te bi ih na kraju prevario kada zadobije njihovo povjerenje. Na kraju je završio kako i takvi ljudi zaslužuju, odvezen u zatvor za svoja zlodjela.

Što se tiče drugih likova, preostaje još samo gospođa Vauquer, koja je svojom pohlepom i izrazitim materijalizmom prikazana kao željna pažnje i bogatstva te će do toga doći nabacivanjem ili ulizivanjem. Kada je sam otac Goriot bio na samrti, a ona sama nije znala hoće li joj svi njeni dugovi biti podmireni, napala je Rastignaca i rekla mu da „ako starac izgubi prisebnost i umre, njegove joj kćeri neće dati ni pribijenog novčića, a sva njegova starudija ne vrijedi ni deset franaka“ (Balzac, 1996: 73). Njen je lik izrazito upoznat s pariškim društvom i svim njihovim osobinama jer je vlasnica pansiona u koji dolaze ljudi svih staleža. Najbogatiji su apartmani pansiona prepunjeni luksuznim stvarima dok se u onim trošnim sobama ne nalazi niti stol za stanara. Potreba za ubacivanjem u bogato društvo izrazito se očituje pri nabacivanju ocu Goriotu kojega je htjela za sebe kada je shvatila da mu dolaze otmjene žene u posjet i da ima bogato posuđe u sobi. Pokušaj asimiliranja u pariško društvo nije uspio jer ni sam Goriot nije htio imati veze s njom. Gospođa Vauquer prikaz je materijalističkih osobina u likovima koji se cijeli život pretvaraju da su nešto što nisu te ih ni otmjeno društvo čija je to jedina osobina ne žele primiti.

Važnost je tako prikaza materijalizma kroz likove ta da se prikažu fizički nositelji takvih osobina koji svojim djelovanjem dokazuje postojanje toga pojma. Likovima je kćeri, muževa i gospođe Vauquer Balzac odlučio dokazati da se materijalizam rađa iz potrebe za uklapanjem u tadašnje pariško društvo te da će navedeni likovi napraviti sve što mogu kako bi ostali ili došli do titule koju traže. Balzac ubacuje likove koji imaju zanimanja povezana s materijalizmom da dokaže da se od njega ne može pobjeći niti u potrebi. Realističko se načelo antagonizma i tipičnosti dokazuje navedenim likovima jer njihove osobine ne idu na dobro ljudima oko njih te ih mnogi smatraju lošim osobama zbog toga. Tipičnost se potvrđuje odveć navedenim motivom materijalizma koji je glavni pokretač njihova nemoralnoga ponašanja.

4.3. Materijalizam u moralnim postupcima

Materijalističke tendencije likova najbolje se prikazuju kroz postupke koje odaberu u određenim situacijama. Balzac pomno bira situacije u kojima se likovi najtipičnije predstavljaju te se kroz par scena u romanu može potvrditi teza da su određeni likovi izrazito materijalistički. U obradi se prikazuju likovi kćeri i njihovih muževa koji su ih doveli do odmaka od oca i njegove brige te se prikazuje reakcija na njihove postupke. Balzac vješto uvodi i poredbenoga lika kćerima koji je tu da produbi njihovu nemoralnost.

Kćeri je Goriot uspio udati za muškarce koje je smatrao bogatima i dobrima za svoje voljene, dok su oni, uz pomoć kćeri, oca prevarili i natjerali da proda svoje jedino blago, tvornicu tjestenine koja ga je jedina i usređivala bez supruge i kćeri kod sebe. Ulazeći što dublje u roman, može se uvidjeti da su i sami muževi izrazito materijalistički te neetičnim pothvatima dolazili do onoga što su htjeli. Tako je bankar Nucigen, kako i sama Delphine tvrdi dok se Goriotu žalila na svoj život: „kupovao na svoje ime prazna gradilišta i na njima drugi ljudi zidaju kuće. Oni sklapaju pogodbe za zidanje s poduzetnicima koje isplaćuju dugoročnim mjenicama, i za malu nagradu prenose kuće na mog muža, koji tako postaje njihov vlasnik, a oni se, padanjem pod stečaj, izvuku od obveza prema prevarenim poduzetnicima. Ime banke de Nucigen poslužilo mu je za obmanu javnih građevinara“ (Balzac, 1996: 194). Poznato je da je Delphine htjela pobjeći od svoga muža s Rastignacom, ali se njena namjera nije ostvarila jer joj je muž prijetio i ona je na kraju ostala s njime, radije no što je pobjegla s Rastignacom koji bi joj pružio sreću.

Anastasienin muž nije ništa drukčiji te je on i bio jedan od začetnika toga da se Goriotova tvornica proda kako bi oni mogli dobiti sav novac. Njegova je materijalističnost izrazito kritizirana od Balzaca jer on zbog svojeg ponašanja „tjera“ Anastasie da ima ljubavnika koji će joj davati pažnju koju sam grof ne daje. On je više zaokupljen gradskim i društvenim životom pa tako i dolaženjem do što više novca. Kako bi upravljao Anastasiom natjera ju da se zakune kako će prodati sav svoj imetak ako on to zatraži, na što se ona prevarom i zakune. Delphine, s druge strane, čuje za sestrine probleme te uživa u tome što ona nema dijamanata, ali je i izrazito ljubomorna što se ipak uspije pokazati na balu: „Ali ni ja ne želim zaostati za njom. Ona me nastojala poniziti, nikad nije bila dobra prema meni; iako sam joj činila toliko usluge i uvijek joj davala novac kad je bila u oskudici“ (Balzac, 1996:190). Anastasie tako uplakana odlazi k ocu kako bi joj on platio njenu haljinu, a Goriot nije imao novaca jer ih je potrošio kako bi Delphine i Rastignacu platio stan. Goriot se prezire što je jednoj kćeri pomogao, a drugoj nije mogao te Rastignacu govori kako će: „njezina sestra Delphine otići na ples u divnoj haljini te Anastasie ne smije zaostati za svojom mlađom sestrom (...) Tako sam bio ponižen što jučer nisam imao dvanaest tisuća franaka da bih dao ostatak svog bijednog života da otkupim tu svoju krivicu“ (Balzac, 1996: 210).

Goriot se često krivio za to što njegove kćeri ne uspijevaju u životu, dok je zapravo krivica bila njihova te su zbog težnje za prevelikim bogatstvom i ugledom izgubile ono što im je najvažnije, oca. Njegova se pasivnost može objasniti time da se pri dodiru s materijalizmom mora shvatiti da „ne možemo negirati niti odbaciti element pasivnosti u

iskustvu: vanjska situacija koju nismo stvorili, ali nam se nameće” (Williams, 2005:76)¹¹. Otac ih nije prestao voljeti ni u zadnjim trenucima, a jedna od njegovih zadnjih rečenica slama srce, ne samo Rastignacu, nego i svakoj osobi koja je ove riječi prešla očima: „Ah! da sam bogat, da sam zadržao svoj novac, da im ga nisam dao, bile bi tu, lizale mi obraze poljupcima! Živio bih u svojoj kući, imao lijepe sobe, poslugu, drva za ogrjev; one bi bile tu u suzama, sa svojim muževima, svojom djecom. Imao bih sve to. Ali nemam ništa. Novac daje sve, čak i kćer“ (Balzac, 1996: 224).

Balzac je kao kontrast Anastasiji i Delpini u pansion stavio Victorine, koja je voljela svoga oca i kojoj je otac ponekada, ali vrlo rijetko davao novac za stanarinu, ali kojeg ona sama nije prestala voljeti. Iako ju otac nije posjećivao i živjela je odbačena od njega, njena je ljubav postajala samo većom, a to je i sam Goriot primijetio i zavidio njenom ocu: „Starac je zaboravio jesti promatrajući sirotu djevojku na čijemu se licu odražavala prava bol, bol nepriznatog djeteta koje voli svojega oca“ (Balzac, 1996: 49).

Postupcima koje likovi odabiru u romanu lakše je shvatiti težnju Balzaca pri prikazu likova koji svojim ponašanjem uzrokuju gađenje i tjeranje na moralno pročišćavanje. Muževi koji su pomno birani za kćeri prikazani su kao varalice i neetične osobe koje ne zanima tuđa patnja. Njima su nadodane Goriotove kćeri koje nemaju pravo glasa u njihovim pothvatima, ali se i ne bune jer bi im se ugled urušio pokušaju li ih promijeniti. Muževi i njihovi visoki položaji u društvu te visoke titule bankara i grofa dokazuju da ljudi koji bi trebali biti vođe ili najpametniji ljudi najčešće skrene na putu prema uspjehu. Uspjeh vide jedino preko tuđih leđa i bez imalo napora. Balzac tako tipizira likove bankara i grofa, ali također i njihovih žena koje nisu nimalo različite. Victorine je navedena kao poredbeni lik kćerima gdje se njena ljubav prema ocu uspoređuje s manjkom ljubavi Anastasie i Delphine.

4.4. Materijalizam kao društvena norma

Društveni je prikaz Balzacu bio primarni razlog za pisanje romana. Poznato je tako i da je u njemu prikazao skoro pa sve vrste osoba koje su se nalazile u tadašnjem Parizu. Njegovi su detaljni opisi njihova izgleda i realistička karakterizacija likova pomogli pri definiranju i prikazu istih u čitateljevu umu. Društvo je tada, kao i sada, bilo iznimno utjecajno te je ono definiralo kako se određena osoba treba ponašati kako bi bila prihvaćena. Likovi kojima slava bila najvažnija u životu lako su padali pod čari društvenog uređenja. Parižanke su tipizirane i

¹³ Vlastiti prijevod s engleskog jezika.

prikazane kao klasične materijalističke osobe koje nemaju dušu, a time se realističko polariziranje likova ubacuje. Društveni se prikaz materijalizma provodi kroz likove kćeri te Rastignaca koji je u društvo pokušao ući samo zbog poštenih razloga.

Na početku se romana dotiče osobina Parižanki, gdje Vautrin za vrijeme večere napominje da su one „jučer blistale na primanju kod neke vojvotkinje (...) jutros su na dnu, kod nekog lihvara: eto kakve su Parižanke. Ako njihovi muževi ne mogu zadovoljiti njihovu neobuzdanu raskoš, one se prodaju. Ako se ne znaju prodavati, one će rasporediti i utrobu svoje rođene majke ne bi li u njoj pronašle nešto čime bi blistale“ (Balzac, 1996:42), a same se kćeri pred kraj romana pretvaraju u ono za čime su se svi zgražali.

U narodu se kaže *s kime si, takav si*, a ova se poslovice može upotrijebiti i na slučaj Goriotovih kćeri koje su, ulaskom u građanstvo, to jest visokim položajem u društvu, postale materijalističke i pohlepne za haljinama i nakitom. Njihovo se ponašanje vrti oko toga što svijet nije onakav kakvim ga one smatraju, što Noonan dokazuje da je značajka materijalizma u ljudima: „svijet ne reagira uvijek na zahtjeve i odluke ljudskih bića na onaj način kako se mi nadamo“ (Noonan, 2012:18)¹². Anastasie je morala prodati svoje dijamante jer joj je ljubavnik bio u dugovima te je zbog tog pothvata ostala zakinutom na nadolazećem balu, ali je upravo zbog te neimaštine odlučila obući što bolju haljinu kako se ne bi vidjelo da ima financijskih problema: „zaključila sam da je zato Anastasie dala načiniti haljinu protkanu zlatom, te da želi privući sve poglede kod gospođe de Beauséant, pojavljujući se u svem svojem sjaju i s tim dijamantima“ (Balzac, 1996: 189). Ta želja za očuvanjem časti prisutna je u objema kćerima, gdje se otmjeno društvo karikira.

O Rastignacu se već dosta govorilo i može se shvatiti da ga je Balzac ubacio kao lika pravde, to jest lika koji ima empatije i duše za razliku od drugih materijalističkih i hladnih likova. Noonan tako tvrdi da „materijalizam ovisi o tvrdnji da smo mi stvorenja prirodnog poretka čija mentalna aktivnost ovisi o operacijama našega mozga“ (Noonan, 2012:19)¹³ što potvrđuje da se materijalistom postaje, a ne rađa. Njegov je lik prikazan kao izrazito nematerijalistička osoba koja ipak želi uspjeti u otmjenom društvu, ali ne kako bi on sam imao novčane povlastice, nego kako bi mogao slati novac svojim sestrama i majci koje su ga i dovele do Pariza. Izrazito je skroman i tvrdi da se kada je uočio svu skromnost i sve nade koje je njegova obitelj polagala u njega odlučio istaknuti i uspjeti pod svaku cijenu. Naravno, to nije lak posao pa je na početku morao kupiti kaput i odijelo koje će biti u skladu s

¹² Vlastiti prijevod s engleskog jezika.

¹³ Vlastiti prijevod s engleskog jezika.

društvom. Kada je uvidio da otac Goriot nije onakav za kakvoga ga drugi smatraju, uzeo je inicijativu da ga zaštiti te je zaprijetio da: „tko odsad bude vrijeđao oca Goriota, vrijeđa mene... on vrijedi više od svih nas“ (Balzac, 1996: 74). Ulazeći u takav svijet, Rastignac je morao imati sličnosti s Goriotovim kćerima, htio on to ili ne. On je, nakon što je vidio Goriota kako prodaje svoje srebro za kćeri, sam shvatio da je njegova obitelj napravila isto za njega i da ne smije proklinjati Anastasie i Delphine jer je isti kao one. Naravno, Rastignacu ponestaje materijalizma i sebičnosti, ali gledajući na širu sliku, on to sve radi za njihovu dobit, a ne samo za svoju, dok s druge strane djevojke gledaju samo na sebe i svoj ugled. Njegova se nesebičnost najprozirnije pokazuje kada je prodao svoj sat kako bi mogao platiti doktora za oca Goriota.

Naime, Rastignac nije toliko dobar kao što se moglo zaključiti iz navedenih primjera. Nakon što je ušao u otmjeno društvo, doživio je veliki pad. Krenuo je kockati i jedino misliti o novcu, što uopće nije bilo karakteristično za njega. Tako je u romanu navedeno da je u neznanju on „znao kupovati kod draguljara zlatne satove i lance koje je, kad bi dobio na kocki, skupo plaćao, a koje je nosio u zalagaonicu,... ali zato nije imao ni dovitljivosti ni smjelosti kad je trebalo platiti stan i hranu ili kupiti one sitnice koje su neophodne za otmjeni život“ (Balzac, 1996: 133).

Kraj je romana vezan uz smrt i sprovod oca Goriota te se nemar kćeri i nesebičnost Rastignaca znatno polarizira. Delphine je dobila vijesti da joj je otac na samrti te da ju on traži, na što je ona odgovorila da nema vremena jer se morala spremati za bal na kojem će se iskazati više od svoje sestre. Delphine je čak i imala volje doći i posjetiti oca, dok je Anastasie izbjegavala imati doticaja s time. Na kraju je Anastasie bila ona koja je ipak uspjela doći i vidjeti oca, ali je on ispustio dušu prije nego što ju je vidio. Ova scena nije kćeri natjerala na grižnju savjesti, niti su se one odlučile doći na sprovod vlastita oca. Na sprovodu je bio samo Rastignac i drugi student, koji su i platili sve troškove. Na spomeniku je oca Goriota, kao tužni podsjetnik na njegovu sudbinu, pisalo: „Ovdje počiva gospodin Goriot, otac grofice Restaud i barunice de Nucigen, pokopan o trošku dva studenta“ (Balzac, 1996: 239).

Balzac društvenim prikazom tadašnjega Pariza nastoji dokazati da se materijalizam širi preko pojedinaca koji su na visokim pozicijama. Oni koji pokušavaju dospjeti u takvo društvo repliciraju njihovo ponašanje i tako nastaje nezaustavljivi krug materijalizma. Balzac slijedi politiku razdoblja pa tako ne štedi na opisivanjima i tipizaciji likova koji predstavljaju

pariško društvo. Lik se Rastignaca navodi kao jedini lik kojega društvo nije uspjelo promijeniti ili se pak u savršenome trenutku uspio spasiti. Njegovi su morali ostali isti u svim razdobljima njegova pokušaja ulaska u društvo, ali su zamijećene i određene nemoralnosti koje su dokaz da se materijalizam lako prenosi s osobe na osobu.

4.5. Motivi materijalizma u romanu

Materijalizam se dosada prikazivao kroz likove, postupke, prostor te društvo, ali važno je napomenuti da je Balzac kroz cijeli roman ubacivao motive materijalizma koji su još više pojačavali njegovu namjeru. Motive je tako ubacivao u likove koji su predstavljali materijalizam ili ga se direktno dodirivao izravnim riječima kao što su to novac, raskoš, sjaj, ljepota ili bogatstvo. Motivi se materijalizma kroz tekst razrađuju i dokazuju piščevu namjeru pri pisanju realističkog djela koje ne posustaje pri prikazu stvarnosti. Motivi koje je koristio tako najbolje prikazuju i opisuju tadašnju stvarnost što je velika odlika realizma.

Zbog još boljeg oslikavanja materijalističke naravi tadašnjega društva Balzac ubacuje izričite motive kao što su novac, raskoš, sjaj, ljepota te bogatstvo. Prvi je takav motiv izrazito povezan s materijalizmom te bez njega toga pojma ne bi ni bilo. Novac se u romanu spominje na velikom broju mjesta te se skoro svaki lik osvrće o tematici novca. Primjer je pojavljivanja toga motiva razgovor između Rastignaca i gospođe Vauquer: „Eugene siđe i zateče gospođu Vauquer kako prostire stol sa Sylvijom. Poslije prvih riječi koje joj je Rastignac uputio, udovica mu priđe s kiselo-slatkim izrazom na licu, kao plašljiva prodavačica koja ne bi htjela ni da izgubi svoj novac, ni da naljuti svojeg kupca“ (Balzac, 1996: 233). Raskoš je drugi motiv koji se najviše okreće oko pariškoga društva koje uživa u raskoši te mu je ona najvažnija stavka u njihovu životu pa je tako primjer pojave motiva proziran: „u predgrađu Saint-Germain zatekao je raskoš velikog plemića, elegantna kola koja su vrijedila više od trideset tisuća franaka“ (Balzac, 1996: 59). Sjaj i ljepota odlike su svake osobe koja je dio otmjenoga društva te se njihova ljepota i utjecaj toliko primjećuju da se u romanu navodi kako isijavaju svoje bogatstvo drugim ljudima pa je tako i Rastignac bio začaran te se: „spremao da prvi put probdije noć u ovom tihom kraju, jer je sjaj otmjenog svijeta pobudio u njemu neku lažnu volju za radom“ (Balzac, 1996: 31). Posljednji je motiv materijalizma svakako bogatstvo koje se direktno veže uz raskoš. Bogatstvo je dvojako prikazano u romanu, postoji moralna strana, to jest bogatstvo koje se iskazuje nematerijalnim, u ovome

slučaju Goriotova ljubav prema kćerima. Drugo je značenje ono u potpunosti materijalističko te se odnosi na bogatstvo stečeno novčanim приходima.

Navedeni se motivi materijalizma prisutni u romanu koriste kako bi potvrdili realističko načelo opisivanja te polariziranja među likovima. Balzac je koristio motive kako bi mogao još bolje pojasniti pariško stanje tadašnjega doba.

5. Zaključak

Pomnom se analizom Balzacova romana zaključilo da je roman ispunjen motivom materijalizma. Roman je napisan za vrijeme realizma te je značajan pri prikazu francuskog, to jest specifičnije pariškog društva. Likovi koji su polarizirani i prikazani kao dobri i loši, to jest u ovome slučaju pohlepni i skromni, pomažu romanu pri projekciji onoga što je etički moralno i nemoralno. Rastignac je tako primarni prikaz onoga čemu se u životu treba težiti, a to je skromnost, ali svejedno velika želja za uspjehom koji neće naštetiti drugima. Njemu su kao suprotnost postavljene Goriotove kćeri, Anastasie i Delphine, koje svojim ponašanjem otkrivaju skrivene ljudske pohlepe i želje za dokazivanjem u društvu koje se naslađuje neuspjehom. Utvrđeno je da je materijalizam jedan od glavnih pojmova u filozofiji, ali i književnosti te kako svako stvara svoju zbilju time što se obazire i misli na materiju. Ova se teza ne pokazuje toliko daleko od stvarnosti svakoga čovjeka i njegova usmjerenja. Pojam je razrađen i kroz područje književnosti, gdje je također važna instanca.

Detaljna se analiza romana provela kroz određena područja pronalaska motiva materijalizma. Kako je već i napomenuto, svi su od likova težili nečemu materijalnom, bilo to kako bi se pokazali u društvu ili kako bi pomogli svojoj obitelji, materija je bila glavni cilj. Način na koji su dolazili do tih materijalističkih težnji varira od osobe do osobe te se kroz te načine može procijeniti tko je dobar, a tko loš. Analizom motiva kroz karakterizaciju likova uspostavilo se da su likovi tipizirani i antagonizirani što dokazuje da je djelo realistično. Materijalizam se prikazao kroz opisivanja realističkog prostora kojega je Balzac zamislio kao prikaz materijalističkih tenzija likova. Dokazano je kako se realističnim opisima prostora dolazi do polarizacije likova te se stvaraju razlike. Moralni su postupci likova izrazi njihovih moralnih ili nemoralnih ponašanja prema ljudima u okolini te se jedino Rastignacovi postupci mogu podržati, iako su navedene i njegove nemoralnosti. Likovi su izrazito tipizirani i navode se poredbeni likovi koji su u potpunosti drukčiji jedni od drugih, gdje se materijalističke tendencije žestoko kritiziraju. Nadalje se dotaklo i prikaza materijalizma kroz tadašnje pariško društvo iz kojega materijalističko razmišljanje i potječe. Realističnim opisivanjima likova te njihovom tipizacijom dokazuje se da je pariško društvo izvor svih materijalnim težnji likova. Motivima se zaključio pregled materijalizma u romanu te se dokazalo da autor unosi izričite motive kako bi ukazao da se od materijalizma, posebice onoga realističkoga ne može pobjeći. Također se mogu uočiti i načela polarizacije i opisivanja koji su izrazitiji zbog motiva kojima se autor koristio.

Literatura nadalje navodi da se pred kraj svoga života Balzac morao natjecati s drugim piscima koji su pisali imaginarnu i fantastičnu književnost te da pučka književnost koju je Balzac pratio nije bila tražena. Njegova se popularnost time smanjila i morao je tražiti načine da pridobije publiku do svojih izrazito realističkih romana. Nije mogao ni znati da će se njegovi romani za dvjesto godina čitati i interpretirati više nego ikada. Njegova se ostavština, kao i ostavština oca Goriota nikada neće prepustiti zaboravu. Njihova će se imena godinama unaprijed izjednačiti s riječju *čast*.

6. Literatura

- Balzac de Honoré, 1996., *Otac Goriot*, Katarina Zrinska, Zagreb
- Balzac de Honoré, 2005., urednica Sandra Belčić, *Otac Goriot*, Zagrebačka stvarnost, Zagreb
- Darrow, Clarence, 1899., *Realism in Literature and Art*, Haldeman-Julius Company, The University of Michigan
- Dujmić-Detoni, Dunja, 2004., *Leksikon svjetske književnosti: djela*, Školska knjiga, Zagreb
- Lemke, Thomas, 2015., „Varieties of materialism“, *BioSocieties* 10(4), 490-495; 2015
- Lukacs, Georg, 1947., *Ogledi o realizmu: Balzac-Stendhal-Zola-Heine*, Kultura, Zagreb
- Maurois, André, 1950., *A History of France*, Cape, London
- Noonan, Jeff, 2012., *Materialist Ethics and Life-Value*, McGill-Queen's University Press, Quebec
- Solar, Milivoj, 2005., *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb
- Solar, Milivoj, 2003., *Povijest svjetske književnosti, kratki pregled*, Golden marketing, Zagreb
- Šafranek Ingrid, Polanšćak Antun, 1972., *Francuski realistički romani XIX stoljeća*, Školska knjiga, Zagreb
- Vidan Gabrijela i sur. , 1982. *Povijest svjetske književnosti*, KNJIGA 3, Mladost, Zagreb
- Žmegač, Vigor, 1987., *Povijesna poetika romana*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb
- Williams, Raymond, 2005., *Culture and Materialism*, Verso, London
- Windelband, Wilhelm, 1988., *Povijest filozofije*, Naprijed, Zagreb
- realizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 23. 11. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52108>
- materijalizam. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 23. 11. 2022. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=39405>
- <https://proleksis.lzmk.hr/36657/> pristupljeno 23.11.2023.